

Оксана Сліпушко

ВСТУПНЕ СЛОВО

Політичне і культурне значення літератури українського Середньовіччя, передусім книжності Київської Русі, визначається її внеском у розбудову основ державності та нації, формування політичного статусу народу. Духовна спадщина Київської Русі – вагомий етап у розвитку політичного, культурного й релігійного життя сучасної України.

Книжність Києворуської держави перейнята образним світом Святого Письма, у контексті інтерпретацій якого поставали оригінальні тексти, створені відповідно до руської історичної та культурної дійсності. Формування свідомості книжників Київської Русі відбувалося відповідно до канонів релігійної християнської традиції, візантійської патристики, а також руського історико-культурного контексту. Завдання киеворуського книжника полягало в посередництві між софійністю (мудрістю) Божою та читачем, створенні тексту, здатного впливати на реципієнта. Метою цього впливу було формування християнської релігійної свідомості, моралі, відповідного способу життя та інших суспільних і художніх чинників.

Стратегічно важливе значення у розвитку середньовічної літератури відіграла церква. Зважаючи на три її головні іпостасі (релігійну, соціальну і ментальну), варто наголосити, що в аспекті релігійному церква в Русі постає як сфера збереження традиції та теології. У соціальному аспекті вона виконувала одну з головних ролей у житті держави, насамперед централізаційну. Соціальна роль церкви також давала змогу зберігати стійкість релігійної свідомості. В емоційному, ментальному плані релігія – це форма світовідчуття, що дотримується певного канону, а водночас специфічна для кожного народу. Історія в літературі Київської Русі постає як форма пам'яті, подана у межах певного літературного жанру. Еволюція свідомості окремих осіб, зазвичай державних і церковних лідерів, вела до розвитку свідомості цілих груп, що визначало свідомість народу загалом. У середньовічній книжності розгляд світських проблем завжди подано в релігійній перспективі, через призму християнських цінностей.

Визначальною ознакою киеворуської літератури виступає синтез духовно-культурної спадщини Русі та Візантії. Книжність формується як софіологічна, екзистенційна, з домінуванням християнського світобачення. Основні проблеми буття особистості, зокрема свобода, віра тощо, осмислюються через образи і символи, як, наприклад, у “Слові про закон і благодать” Іларіона Київського. Творчість в інтерпретації руського книжника становить подію божественну і сакраментальну, пророчу відповідь Творцю. Це яскраво засвідчує звертання Нестора на початку його агіографічних творів до Бога із проханням послати йому творче натхнення.

Християнство принесло та утвердило в Русі софіологію – вчення про мудрість. Церква стала могутньою етнооб'єднуючою силою з її старослов'янською мовою. Ідея софійності була закарбована у твердині Софійського Собору та знайшла ментальне втілення в пам'ятках літератури. Софійність розумілася руськими творцями літератури як премудрість, сукупність Божих енергій, що доступні людині, хоча саме Божество залишається для неї незбагненим. Образ Софії в руській книжності, архітектурі, іконографії має вагоме значення. Софія – це символ світла, божественна основа творіння. Книжники бачать Софію у світі та в Божественній сутності, Софію “тварну” (реальну) та божественну.

Завдання та місія сучасних медієвістів полягає в особливому зосередженні на літературі Київської Русі, дослідженні та виданні її текстів як питомо українських. Необхідно вивчати літературу Києворуської держави, відкриваючи її глибокий символічний підтекст, що дає змогу будь-які образи в системі середньовічної писемності розглядати у двох іпостасях – прямому значенні й символічному. Софійність літератури українського Середньовіччя постає в образах, у внутрішній сутності яких нерозривно й гармонійно поєдналися руська і християнська традиції. Вивчення середньовічної книжності передбачає реконструкцію тих значень, які визначали її сутність і спрямування.

